

Opatrovnictví¹

1. Co je úkolem opatrovníka?

Opatrovník je zákonným zástupcem (zejména) fyzické osoby omezené ve svéprávnosti. Jeho úkolem je udržovat s opatrovaným spojení, zajímat se o něj, dbát o jeho zdravotní stav, starat se o naplnění jeho práv a chránit jeho zájmy. Opatrovník zastupuje opatrovaného v tom právním jednání, které podle rozhodnutí soudu není schopen činit. Rozsah práv a povinností opatrovníka stanoví soud. I lidé omezení na svéprávnosti mohou samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života a nepotřebují k tomu svolení opatrovníka.

Opatrovník by měl znát potřeby opatrovaného, jeho názory, poměry, ve kterých žije, a respektovat jeho vůli v té míře, v jaké se nepříčí jeho zájmu. Rozhoduje-li opatrovník o opatrovancových záležitostech, musí mu vysvětlit srozumitelně povahu a následky rozhodnutí a maximálně zohlednit jeho přání. Pokud je však přání opatrovaného v rozporu s jeho zájmem, musí opatrovník zvolit postup, který je v zájmu opatrovaného.

Opatrovnictví dospělých samo o sobě neznamená poskytování péče nebo zajišťování náležitých dohledů.

2. Co je veřejné opatrovnictví?

Nemůže-li být opatrovníkem ustanovena osoba, kterou opatrovanec navrhl (zejména na základě předběžného prohlášení), příbuzný, osoba blízká nebo jiná vhodná fyzická osoba, ustanoví soud opatrovníkem orgán místní správy (obec).

V takovém případě je obec tzv. veřejným opatrovníkem (jedná se o **obec**, kde má opatrovanec bydliště, nebo o právnickou osobu zřízenou obcí k plnění takového úkolu). Veřejné opatrovnictví je výkonem státní moci, tj. přenesené působnosti obce.

3. Co je to opatrovnická rada a k čemu slouží?

Opatrovnická rada je speciální orgán, který může být ustaven, aby hájil zájmy osoby, která má opatrovníka.

Členem opatrovnické rady se může stát jen osoba, která o opatrovance osvědčí dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevat jej i do budoucna a jejíž zájmy neodporují zájmům opatrovance. Opatrovník nemůže být členem opatrovnické rady.

Opatrovnická rada má alespoň tři členy. Volí se na schůzi osob blízkých opatrovanci a jeho přátel. Podrobnosti jsou upraveny v občanském zákoníku.

Opatrovnická rada zasedá nejméně jednou za rok a mimo jiné projednává zprávu opatrovníka o jeho činnosti v záležitostech opatrovance, vyjadřuje se k soupisu jmění opatrovance a k vyúčtování jeho správy i k vyúčtování případné odměny opatrovníka za správu jmění. Bez souhlasu opatrovnické rady nesmí opatrovník rozhodnout o bydlišti opatrovaného, umístění opatrovance do uzavřeného ústavu nebo o zásazích do jeho integrity. Rovněž nemůže naložit s majetkem opatrovance v některých zásadních záležitostech stanovených zákonem.

V případě, že nebyla opatrovnická rada ustanovena, schvaluje opatření opatrovníka stran opatrovance nebo jeho jmění namísto opatrovnické rady soud.

4. Kdo dohlíží nad řádným výkonem opatrovnictví?

Na činnost opatrovníka dohlíží soud, který ho ustanovil. Soud se zajímá zejména o správu majetku vykonávanou opatrovníkem a činí v tomto směru nutná a vhodná opatření. Opatrovník je povinen po skončení zastupování předložit soudu závěrečný účet ze správy majetku opatrovaného. Soud může opatrovníkovi uložit, aby podával pravidelné zprávy o své činnosti. Soud také vyřizuje podněty a upozornění (kohokoli) stran zájmu opatrovaného a činí vhodná opatření.

V případě, že byla ustanovena opatrovnická rada, může rovněž v zákonném rozsahu (popsaném výše) dohlížet nad řádným výkonem opatrovnictví.

---

¹ Leták pojednává o tzv. hmotněprávním opatrovnictví, tedy situaci, kdy opatrovník je zákonným zástupcem osoby. Naopak nepojednává o opatrovnictví procesním, tedy o zastupování v rámci řízení správního či soudního.

5. Jak si lze stěžovat na postup opatrovníka?

Na jednání opatrovníka si lze stěžovat u soudu, který jej ustanovil.

V případě veřejného opatrovníka je možné si na jednání zaměstnance obecního (městského) úřadu, který opatrovnictví fakticky vykonává, stěžovat jeho nadřízenému, příp. tajemníkovi. Rovněž lze požádat, aby vedoucí (tajemník) pověřil výkonem opatrovnictví v rámci úřadu někoho jiného. Pokud se domníváte, že stížnost nebyla na obecním úřadě vyřízena správně, je vyšší instancí krajský úřad.

6. Jak lze docílit změny opatrovníka?

Jediným orgánem, který může rozhodnout o změně opatrovníka, je soud. Návrh na změnu opatrovníka může podat opatrovnická rada i samotný opatrovanec, zvláště pak, když se domnívá, že opatrovník jedná v rozporu s jeho zájmy. Je důležité, aby v podnětu byly srozumitelně popsány důvody, pro které opatrovaný o změnu opatrovníka žádá.

Mezi opatrovníkem a opatrovaným mohou vzniknout rozpory, které někdy přerostou až v nepřátelství. Pokud jsou vztahy dlouhodobě či vážně narušeny, mohou významně ovlivnit kvalitu opatrovnictví. V takovém případě by měl soud o změně opatrovníka rozhodnout.

7. Co dělat v případě, kdy dojde ke střetu zájmů opatrovaného a opatrovníka?

Opatrovaného může řádně zastupovat pouze osoba, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy opatrovaného. Dojde-li k situaci, že se zájmy opatrovníka a opatrovaného dostanou do střetu, je nutné, aby soud opatrovanému ustanovil tzv. kolizního opatrovníka. Při jakémkoliv podezření na střet zájmů opatrovníka a opatrovaného je opatrovník povinen informovat o něm soud (příp. přímo podat návrh na zahájení řízení). Soud zváží, zda kolizního opatrovníka ustanoví, či nikoliv. Ustanovit kolizního opatrovníka může soud také na základě podnětu opatrovaného, opatrovnické rady nebo jiné osoby, příp. zjistí-li potřebu jeho ustanovení jinak.

8. Je nějaký vztah mezi zařízením sociálních služeb, kde žije opatrovaný, a jeho opatrovníkem?

Pokud opatrovaný není schopen uzavřít smlouvu o poskytování sociální služby, zastupuje ho opatrovník. Opatrovník tedy vystupuje jako smluvní partner poskytovatele služby, sjednává podmínky pro poskytování služby a smlouvu uzavírá (když se však jedná o umístění opatrovance do uzavřeného pobytového zařízení sociálních služeb a zdravotní stav opatrovance to zjevně nevyžaduje, je nutný také souhlas opatrovnické rady, a v případě, že nebyla ustavena, tak souhlas soudu).²

Dále opatrovník spolupracuje s poskytovatelem např. tak, že mu dodává důležité informace o potřebách opatrovaného, může se zapojit do plánování průběhu poskytování sociální služby a hodnocení jejího průběhu (pomocí individuálního plánování, plánu rizikových situací apod.). Může sledovat i kvalitu poskytované služby, a případně i podat stížnost.

Poskytovatel sociální služby odpovídá za její kvalitu a musí plnit své povinnosti plynoucí ze zákona o sociálních službách.³ V rámci smluvně stanoveného rozsahu poskytuje klientovi péči a při tom musí postupovat odborně. Pokud se dostanou do střetu představy poskytovatele a opatrovníka stran povahy služby, je namístě o tom jednat. Pokud nepostačí prosté projednání věci, může být východiskem změna rozsahu poskytovaných služeb formou změny smlouvy o poskytování sociální služby dohodou, anebo dokonce výpověď smlouvy opatrovníkem. Opatrovník může rovněž využít svého práva podat stížnost týkající se obsahu služby. Dokud však trvá smlouva o poskytování služby, poskytovatel nese odpovědnost za odborné poskytování služby a určuje způsob poskytování služby (ne opatrovník). Pokud poskytovatel převzal klienta do péče (typicky u pobytových či ambulantních zařízení), je povinen zajistit mu náležitý dohled.

² Bez souhlasu opatrovnické rady totiž nesmí opatrovník rozhodnout o změně bydliště opatrovance nebo o umístění opatrovance do uzavřeného ústavu nebo podobného zařízení (co může být vykládáno i jako domov se zvláštním režimem) v případě, kdy to zdravotní stav opatrovance zjevně nevyžaduje (§ 480 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku).

³ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

9. Může osoba omezená ve svéprávnosti požádat soud o navrácení plné svéprávnosti?

Ano, kdykoliv může podat návrh na navrácení plné svéprávnosti. Soud je povinen se takovým návrhem zabývat. Jestliže však soud návrh osoby omezené ve svéprávnosti opakovaně zamítl a nelze-li očekávat zlepšení jejího stavu, může soud rozhodnout, že jí toto právo po přiměřenou dobu, nejdéle však po dobu 6 měsíců, nepřísluší.

Návrh na zahájení tohoto řízení může podat také zdravotnické zařízení, státní orgán nebo jiný navrhovatel. Změní-li se okolnosti, soud své rozhodnutí o omezení svéprávnosti změní nebo zruší, a to i bez návrhu. O zdravotním stavu osoby, o jejíž svéprávnosti se v řízení jedná, musí soud vždy vyslechnout znalce (nejčastěji z oboru psychiatrie).

Soud může v rámci řízení o svéprávnosti posoudit mírnější opatření a v průběhu řízení rozhodnout zejména o schválení smlouvy o nápomoci nebo schválení zastoupení členem domácnosti.

10. Jak má postupovat poskytovatel sociálních služeb, pokud shledá, že uživatel - osoba omezená ve svéprávnosti je orientovaná a fakticky schopna právně jednat?

Realita v ČR je taková, že řada lidí byla omezena ve svéprávnosti, ačkoli je schopna právně jednat. To představuje nepřipustné omezení práv osob. Dobrý poskytovatel sociálních služeb umí rozpoznat takovou situaci. V takovém případě by měl uživatele především vyrozumět o tom, že on sám může podat návrh na vrácení svéprávnosti (aniž by při takovém návrhu byl zastoupen opatrovníkem). Rovněž je namístě informovat opatrovníka. Návrh samozřejmě může podat i poskytovatel sociálních služeb, ale také opatrovník, opatrovnická rada, příbuzní či známí. Soud však může navrhovatele vyzvat, aby mu předložil lékařskou zprávu o zdravotním stavu opatrovaného, což by mohlo představovat faktický problém. Jako vhodnější se proto jeví podání podnětu soudu, aby řízení zahájil z vlastní iniciativy.

Předmětem řízení bude to, zda došlo ke změně důvodů, jež vedly k dosud trvajícimu omezení svéprávnosti. Z návrhu na zahájení řízení musí být patrné, kterému soudu je určen, kdo jej činí (jméno, příjmení, bydliště, rodné číslo), které věci se týká a co sleduje, vylíčení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává, a musí být podepsán a datován.

Podnět k zahájení řízení je méně formální, postačuje uvedení skutečností, na jejichž základě se osoba domnívá, že by bylo vhodné znovu o svéprávnosti rozhodnout.

11. Může opatrovník stanovit režim návštěv, vycházek a jinak stanovit pravidla služby poskytované opatrovanému?

Opatrovník je povinen jednat v nejlepší zájmu opatrovaného a chránit jeho práva. Soud stanovuje rozsah práv a povinností opatrovníka, které se týkají zejména právního jednání. To znamená, že za opatrovaného jedná tehdy, pokud mu mají vzniknout, změnit se nebo zaniknout práva nebo povinnosti. Do rozsahu oprávnění opatrovníka nemůže spadat rozhodování o základních právech a svobodách opatrovaného. Není tedy oprávněn stanovit, kdo a kdy může opatrovaného navštěvovat. Nemůže mu ani zakazovat volný pohyb či podmiňovat možnost vycházky svým souhlasem nebo rozhodovat o denním programu.

12. Opatrovaný nesouhlasí s umístěním v zařízení pobytové sociální služby?

Od 1. 1. 2014 je účinný zákon o zvláštních řízeních soudních,⁴ který stanoví: Je-li člověk umístěn v zařízení sociálních služeb na základě smlouvy, kterou s poskytovatelem sociálních služeb uzavřel za něho jeho opatrovník, a je-li důsledkem tohoto umístění omezení jeho osobní svobody, může soud rozhodnout o vyslovení nepřipustnosti jeho dalšího držení v tomto zařízení sociálních služeb. To znamená, že je možné se na soud obrátit s návrhem nebo podnětem, aby o takovém omezení svobody rozhodl. Bohužel není český právní řád dokonalý a soud pro své rozhodování nemá pravidla, takže nevíme, jak bude soudní praxe vypadat. Pro řízení je příslušný soud, v jehož obvodu je dané zařízení. Účastníkem řízení je také samo zařízení. Dále je v zákoně uvedeno: Vyslovil-li s tímto umístěním souhlas soud v řízení ve věcech opatrovnictví člověka, může být takové řízení zahájeno po uplynutí 30 dnů od právní moci rozhodnutí o tomto souhlasu. Soud

⁴ Zákon č. 292/2013 Sb.

je povinen věc projednat a rozhodnout přednostně a s největším urychlením. Dospěje-li soud k závěru, že další držení v zařízení sociálních služeb není nezbytné nebo že je toto držení nepřiměřené, rozhodne o vyslovení nepřijatelnosti dalšího držení člověka v zařízení. Byl-li návrh zamítnut nebo řízení zastaveno, může být řízení ze stejných důvodů zahájeno až po uplynutí 30 dnů od právní moci rozhodnutí, kterým byl předchozí návrh zamítnut nebo kterým bylo předchozí řízení zastaveno.

13. Jak může opatrovník nakládat s majetkem opatrovaného?

Spravuje-li opatrovník jmění opatrovaného, náleží mu pouze **běžná správa** takového jmění, jinak je potřeba schválení opatrovnickou radou, případně soudem. Co je a co není běžnou správou jmění, se posuzuje podle konkrétních okolností případu. V občanském zákoníku jsou stanovené pouze základní parametry hodnoty majetku a charakteru právního jednání, kde je již nutný souhlas soudu pro rozhodnutí opatrovníka.

Opatrovník musí nakládat s majetkem opatrovaného vždy v zájmu opatrovaného. Musí proto znát jeho potřeby, přání, názory, poměry, ve kterých žije, a respektovat jeho vůli v té míře, v jaké se nepřičí jeho zájmu, tj. snažit se maximálně zohlednit jeho přání.

14. Opatrovaný nesouhlasí s hospitalizací.

Pokud se omezení svéprávnosti týká i souhlasu s hospitalizací, nemůže jej opatrovaný sám platně udělit. Jestliže je to však přiměřené jeho rozumové a volní vyspělosti, poskytovatel zdravotních služeb musí zjistit jeho názor a vzít ho v úvahu. V případech, kdy se obecně při nesouhlasu pacienta s hospitalizací zahajuje soudní řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení ve zdravotnickém zařízení (typicky v psychiatrické léčebně), nestačí u pacienta s ustanoveným opatrovníkem souhlas opatrovníka s hospitalizací.

Poskytovatel zdravotních služeb musí do 24 hodin učinit oznámení příslušnému soudu o nedobrovolné hospitalizaci a nesmí se spokojit se souhlasem opatrovníka. Pokud by to neudělal, může takové oznámení podat sám pacient nebo jeho zákonný zástupce. Typicky se jedná o hospitalizaci z toho důvodu, že pacient ohrožuje bezprostředně a závažným způsobem sebe nebo své okolí a jeví známky duševní poruchy nebo touto poruchou trpí nebo je pod vlivem návykové látky a hrozbu není možné odvrátit jinak.

15. Jaká jsou další práva opatrovaného stran zdravotních služeb?

Opatrovaný má vůči poskytovateli zdravotních služeb právo na informace o svém zdravotním stavu a právo klást otázky. Rovněž má právo vyjádřit svůj názor na poskytnutí zamýšlených zdravotnických služeb, přičemž jak opatrovník, tak poskytovatel zdravotních služeb by k němu měli přihlížet.

Zákonný zástupce (opatrovník) může udělit souhlas k zásahu do integrity zastoupeného, je-li to k přímému prospěchu osoby, která není schopna dát souhlas sama. Rozhodovat může opatrovník sám nebo se souhlasem opatrovnické rady (případně soudu, jestli nebyla ustavena) v závislosti na závažnosti (očekávaných) následků zákroku. I v tomto případě platí zásadně **nutnost zjistit názor pacienta** v závislosti na jeho rozumových a volních schopnostech a zohlednit takový názor.

16. Jak postupovat, když opatrovník brání opatrovanému v kontaktu s osobami blízkými, popřípadě s dalšími lidmi? Pokud jim nechce o opatrovaném sdělovat žádné informace?

Opatrovník je povinen jednat v nejlepším zájmu opatrovaného a chránit jeho práva. Do rozsahu oprávnění opatrovníka nemůže spadat rozhodování o základních právech a svobodách opatrovaného. Opatrovník mu proto není oprávněn bránit v kontaktu s blízkými či jinými lidmi nebo jinak závazně stanovovat jeho program (ochránce se setkal například se situacemi bránění kontaktu s některými příbuznými či druhem/družkou). Vážným hlediskem ve vztahu k omezení kontaktu s opatrovaným může být zejména jeho zdravotní stav, což je však na posouzení lékaře, a nikoliv opatrovníka. Osoby, které se chtějí s opatrovaným stýkat, se mohou obrátit na soud se stížností na postup opatrovníka nebo podat návrh na změnu opatrovníka.

17. Opatrovaný se nachází ve výkonu trestu odnětí svobody. Co z toho plyne pro věznicí a opatrovníka?

Věznice má povinnost vyrozumět opatrovníka o celé řadě skutečností týkajících se opatrovaného, např. o přijetí či přemístění, o vážném onemocnění nebo úrazu. Opatrovník však může požádat věznicí, aby ho informovala i o dalších skutečnostech, které mohou být relevantní pro řádný výkon jeho funkce a prospěch opatrovaného, např. o kázeňském řízení, podané stížnosti. Ideální je, když opatrovník pravidelně opatrovaného navštěvuje, a má tak možnost zjišťovat jeho potřeby, přání a názory.

18. Co nového přichází od 1. 1. 2014...

Od roku 2014 existuje pouze omezení svéprávnosti. Kdo byl do té doby zbaven způsobilosti k právním úkonům, je osobou omezenou ve svéprávnosti a může samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života. Jinak se po dobu tří let od nabytí účinnosti nového občanského zákoníku bezprostředně rozsah omezení nemění oproti dosavadním rozhodnutím soudu.

Podle zákona má soud tři roky na rozhodnutí o svéprávnosti každého člověka bez plné svéprávnosti k 1. 1. 2014; jinak pak tyto osoby nabudou svéprávnosti. Soud řízení zahájí i bez návrhu, nicméně je možné se na něj v této věci obrátit s návrhem či podnětem (ad bod 10).

19. Jak může zasáhnout veřejný ochránce práv?

Veřejný ochránce práv se může zabývat postupem veřejného opatrovníka (tedy obcí). Mimo jeho působnost spadá rozhodování opatrovnických soudů.